

Nuomonė **Žygmantas Mauricas**

2011.08.06

Kur dingsta darbo vietos?

Šiuo metu daugiau negu 22 milijonai arba kas dešimtas norintis ir galintis dirbti Europos Sąjungos gyventojas negali rasti darbo.

Kitoje Atlanto vandenyno pusėje darbo rinkos padėtis yra ne ką geresnė: nepaisant spartaus JAV ekonomikos augimo, kone 14 milijonų JAV piliečių tebevarsto darbo biržos duris, o dar 3 milijonai gyventojų, praradusių viltį artimiausiu laiku susirasti darbą, yra priversti dienas leisti namuose.

[Lietuvą atėjęs ekonomikos pavasaris taip pat neskuba tirpdyti nuosmukio metu daugiau negu keturis kartus išaugusio bedarbių skaičiaus. Ekonomistai tokį reiškinį vadina ekonomikos augimu nesukuriant darbo vietų (angl. jobless recovery), tačiau kokios gi yra šio reiškinio priežastys bei galimos pasekmės?

Siekiant surasti atsakymą į šį klausimą visų pirma reikėtų pažvelgti iš kur apskritai atsiranda nedarbas. Viduramžiais, vyraujant natūrinio ūkio tradicijoms, nedarbo sąvokos praktiškai nebuvo, nes visi galintys dirbti piliečiai privalėjo ką nors dirbti, o bedarbiai buvo tapatinami su valkatomis bei išmaldos prašytojais.

Be to, vietoje prašomos pagalbos, bedarbiai neretai būdavo apdovanojami rykštėmis už tinginiavimą. Tačiau likimo rykštė netrukus atsisuko prieš pačią dorovės ir darbštumo tvirtovę: atradęs spausdinimo presą XV a. Gutenbergas pradėjo masinę knygų gamybą, kuri be darbo dykaduoniauti paliko tūkstančius bažnyčios tarnų – Biblijos perrašinėtojų.

Dar po trijų šimtmečių Džeimso Vato sukonstruota garo mašina davė pradžią pramoninei revoliucijai ir iš esmės pakeitė požiūrį į nedarbo problemą. Technologiniai pokyčiai ilgainiui leido pasiekti didesnę gamybos efektyvumą, ekonominę plėtrą bei sąlygojo Vakarų valstybių įsigalėjimą pasaulyje, tačiau gerokai efektyviau dirbančios mašinos atimdavo darbo vietas iš mažesnę kvalifikaciją turinčių manufaktūros bei žemės ūkio darbininkų.

Augantis nedarbas iššaukdavo didelį visuomenės pasipriešinimą iš kurių labiausiai įsimintinas buvo XIX amžiaus pradžioje Anglijoje kilęs Luditų, arba kitaip mašinų laužytojų, judėjimas. Atrodytų keista, jei video kasečių ar nespalvotų televizorių gamintojai staiga pradėtų niokoti DVD grotuvų ir plazminių televizorių gamyklas, tačiau tais laikais bedarbiai neretai turėdavo tik dvi išėitis: arba visais įmanomais būdais sugrįžti į darbo rinką arba tapti benamiais išmaldos prašytojais.

Mašinoms ir robotams - darbas, žmonėms – vartojimas

Futuristiniai pasaulio raidos scenarijai vaizduoja pasaulį, kuriame visus darbus nudirba mašinos ir robotai, o žmonėms belieka rūpintis vartojimu ir, be abejo, pačiais robotais. Tad tebesitęsiant technologiniam progresui, gamybos sektoriaus darbuotojų skaičius turėtų mažėti ir toliau. Istoriniai Vakarų valstybių duomenys patvirtina šią tendenciją: pavyzdžiui JAV dirbančiųjų žemės ūkyje gyventojų skaičius per 60 metų sumažėjo nuo 8 iki 2 milijonų, o apdirbamojoje pramonėje – nuo 19 iki 12 milijonų.

Euro zonos šalyse per 30 metų dirbančių žemės ūkyje gyventojų skaičius sumažėjo nuo 13 iki 6 milijonų, o apdirbamojoje pramonėje – nuo 33 iki 24 milijonų. Japonijos darbo rinka taip pat patyrė panašius darbo rinkos struktūros pokyčius: per 60 metų žemės ūkio darbuotojų sumažėjo nuo 15 iki 2 milijonų, o nuosaukiai augęs pramonės darbuotojų skaičius nuo 1990 metų pradėjo sparčiai mažėti ir šiuo metu beveik sugrįžo į pokarinį lygį – iki 10 milijonų. Beje, struktūrinių darbo rinkos pokyčių tendencijos neaplenkė ir Lietuvos: žemės ūkyje dirbančių darbuotojų skaičius per pastaruosius dešimt metų sumažėjo daugiau negu du kartus, o pramonėje susitraukė 5 procentais.

Be to, siekdamas sumažinti sąnaudas, pramonės įmonės iškelia savo gamybą į pigesnės darbo jėgos šalis. Štai Kinijoje gamybos sektoriuje dirbančių gyventojų skaičius per pastaruosius 20 metų išaugo kone 100 milijonų. Taigi, Vakarų valstybių pramonės darbuotojai tam tikra prasme tapo besivystančių šalių „technologinės revoliucijos“ aukomis ir savo

kailiu patyrė nelengvą mašinų laužytojų dalį. Jei gamybos procesų perdavimas mašinoms ir robotams buvo natūrali „technologinės revoliucijos“ pasekmė, peršasi mintis, kad šiuo metu vykstanti „globalinė revoliucija“ visus gamybos ir mašinų priežiūros procesus perduoda besivystančių šalių gyventojams, tuo tarpu JAV bei daugumos kitų Vakarų valstybių piliečius palikdami rūpintis tik savo vartojimu.

Perteklinių darbuotojų ateitis

Stebint tokias tendencijas, kyla natūralus klausimas: kur įdarbinti perteklinius modernėjančio ir emigruojančio gamybos sektoriaus darbuotojus? Ekonominio pakilimo metu darbo netekę žemės ūkio ir pramonės sektoriaus darbuotojai mielai migruodavo į savo „aukso amžių“ gyvenantį statybos sektorių, kuris, aktyviai kurdamas naujas darbo vietas, kaip kempinė sugerdavo didelę dalį perteklinės darbo jėgos.

Pavyzdžiui, JAV, Airijoje, Ispanijoje ir Graikijoje statybininkų gretos ekonominio pakilimo metu kone padvigubėjo, o tai leido šiose šalyse ženkliai sumažinti bendrą nedarbo lygį. Tačiau atėjęs ekonomikos nuosmukis nutraukė statybų sektoriaus bumą ir atstatė viską į savo vėžes. Padėtį kiek pablogino ir tai, kad skolose paskendęs viešasis sektorius, kuris dažnai ateidavo į pagalbą kovoje su nedarbu, šį kartą neturėjo galimybių vaidinti svarbaus vaidmens mažinant nedarbo lygį.

Tokia trumpa darbo vietų pokyčių analizė rodo, kad ekonomikos augimą, nesukuriant darbo vietų (angl. jobless recovery) Vakarų pasaulyje didžiąja dalimi lėmė struktūriniai darbo rinkos pokyčiai: nuosaikiai mažėjantis gamybos sektoriaus darbuotojų skaičius bei ciklinis darbo vietų sumažėjimas nuosmukį patyrusiame statybų sektoriuje.

Ekonominės krizės metu mažiausiu nedarbo lygiu Europos Sąjungoje galėjo džiaugtis būtent stiprią pramonės sektorių turinčios bei statybų sektoriaus pakilimo ir nuosmukio ciklo nepatyrusios šalys: Olandija, Austrija, Vokietija ir Čekijos Respublika. Tai rodo, kad pramonės sektorius (nebūtinai pats sukuriantis daug darbo vietų) yra svarbus veiksnys užtikrinantis žemą nedarbo lygį šalyje, nes didelė dalis paslaugų sektoriuje sukuriamų darbo vietų yra skiriamos arba tiesiogiai aptarnauti pramonės įmones arba teikti paslaugas pramonės sektoriuje dirbantiems darbuotojams. Kitoje svarstyklų pusėje – neturinčios stipraus pramonės sektoriaus bei ženklų statybų sektoriaus nuosmukį patyrusios šalys – Ispanija, Graikija, Airija, Portugalija bei Baltijos šalys.

Kovodamos su struktūriniu nedarbu šios valstybės susidurs su nemažais iššūkiais. Visų pirma, ne visi gamybos sektoriaus darbuotojai gali sėkmingai persikvalifikuoti į paslaugų sektorių, o „tradicinės“ darbo rinkos lankstumą ir efektyvumą skatinančios priemonės gali tapti ne tokios efektyvios kovojant su struktūrinio nedarbo problema.

Pavyzdžiui, dėl kelių šimtais litų mažesnių atlyginimų ar kelių pakeistų eilučių darbo kodekse Lietuvoje vargu ar atsirastų dar viena naftos perdirbimo, chemijos, plastikų ar dviračių gamykla. Be to, pramoninio potencialo stiprinimas reikalauja ypač didelių finansinių ir laiko sąnaudų: naftos perdirbimo gamyklos statyba Lietuvoje truko apie 10 metų, o cemento ir chemijos gamyklos buvo pastatytos tik per gerą penkmetį. Taigi panašu, kad šalių, kuriose nėra išvystyta pramonė, gyventojams trumpuoju laikotarpiu reikės dirbti „pagalbinis“ darbus: teikti paslaugas išvystytą pramonę turinčioms šalims arba prekiauti tų šalių įmonių pagamintais produktais.

Ką pasirinkime: žuvį ar meškerę?

Lietuvoje aukšto nedarbo lygį taip pat lemia struktūriniai darbo rinkos pokyčiai: nuosaikiai mažėjantis dirbančiųjų skaičius pramonės ir žemės ūkio sektoriuose bei statybų sektoriaus nuosmukis, kuris be darbo paliko kone kas antrą šiame sektoriuje dirbusį gyventoją. Vertinant tai, kad ekonominio nuosmukio metu Lietuvos pramonės sektoriaus įmonės gana vangiai investavo į ateities plėtrą, o tikimybė artimiausiu metu sulaukti antrojo statybų sektoriaus „aukso amžiaus“ yra ganėtinai nedidelė, galima numanyti, kad Lietuvai artimiausiu metu sunkiai seksis sumažinti bedarbių skaičių.

Pavyzdžiui, Suomijoje, devintojo dešimtmečio pradžios ekonominio nuosmukio metu, statybų sektoriaus darbuotojų sumažėjo du kartus, o pramonės – ketvirtadaliu. Tokie struktūriniai darbo rinkos pokyčiai lėmė šešis kartus išaugusį bedarbių skaičių, o nedarbo lygis Suomijoje aštuonerius metus buvo didesnis negu 10 procentų ir niekada nebuvo grįžęs į prieš nuosmukį buvusį lygį.

Siekiant artimiausiu metu sumažinti nedarbą, Lietuvai daugiausiai vilčių reikėtų dėti į transporto ir sėkmingai besiplečiančio informacinių technologijų paslaugų eksporto sektorius. Siekiant sušvelninti statybų sektoriaus nuosmukio padarinius, tikslinga būtų skatinti darbo vietų kūrimą būtent šiame sektoriuje: pavyzdžiui, visuomeninių bei gyvenamųjų pastatų renovacija ar infrastruktūros kūrimas bei atnaujinimas miestuose ir jų priemiesčiuose (pvz. darželiai, sporto

aikštynai).

Tokia strategija ne tik padėtų sumažinti bendrą nedarbo lygį, bet ir padėtų pamatus tvariam šio sektoriaus, o taip pat ir visos ekonomikos, augimui ateityje, nes ilgą laiką nerandantys darbo gyventojai praranda ne tik kvalifikaciją, bet ir motyvaciją dirbti ir ilgai tampa našta visai visuomenei. Galų gale, mokesčių sistema taip pat galėtų būti labiau draugiška darbuotojams, o ne vartotojams ir nekilnojamojo turto spekuliantams.

Vertinant ilgalaikę perspektyvą, efektyviausias darbo mažinimo būdas yra investicijų skatinimas į naujas darbo vietas kuriančias pramonės šakas (pvz. pramonės parkų plėtra). Idealiu atveju, darbo netekę statybininkai turėtų statyti naujus fabrikus, kuriuose vėliau patys ir įsidarbintų. Tvirtėjantis pramonės potencialas sukurtų tvirtą Lietuvos ekonomikos stuburą prie kurio glaustųsi daug darbo rankų reikalaujantys paslaugų ir prekybos sektoriai.

Kaip sako sena kinų patarlė „duok žmogui žuvį, ir jis bus sotus visą dieną. Išmokyk žmogų žvejoti, ir jis bus sotus visą gyvenimą“. Šiuo metu tvirčiausią pamatą ilgalaikiam ekonomikos augimui kloja būtent Kinija, kuri pagal investicijų apimtį jau aplenkė JAV - didžiausią pasaulio vartotoją. Lietuva šiuo metu yra pasirinkimo kryžkelėje ir gali pati pasirinkti kuriuo keliu ji toliau nori eiti: ar dalinti gyventojams žuvis ar mokyti juos žvejoti. Patys gyventojai yra nepajėgūs pakelti pramonės potencialo, - net ir patys versliausi gyventojai kažin ar išdrįstų savo kieme pasistatyti chemijos ar automobilių fabriką, todėl stambių užsienio investuotojų bei valstybės pagalba yra neatsiejama šio proceso dalis.

Žygimantas Mauricas yra banko „Nordea Bank Lietuva“ ekonomistas.

Visa portale verslozinios.lt esanti medžiaga priklauso UAB „Verslo žinios“, jeigu nenurodyta kitaip. Draudžiama ją platinti kitose žiniasklaidos priemonėse, internetiniuose tinklalapiuose be išankstinio UAB „Verslo žinios“ sutikimo. Cituojant būtina aiški nuoroda į verslozinios.lt kaip informacijos šaltinį